

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ ДЛЯ ЗАКЛАДІВ АГРАРНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

У статті розкрито історію формування вітчизняної системи підготовки педагогічних та науково-педагогічних працівників для закладів аграрної освіти, а також доведено що її постійне вдосконалення зумовлене зміною ролі людини в суспільстві, баченням ідеалу її освіченості та висуванням нових вимог до якості людського капіталу відповідно до культурно-духовних, суспільно-економічних і технологічних трансформацій.

Ключові слова: науково-педагогічний працівник; вищий навчальний заклад; аграрна освіта.

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Аграрна освіта не може не реагувати на проблеми суспільства, оскільки залежить саме від його попиту, а її якість прямо пропорційно залежить від кадрового забезпечення аграрних вищих навчальних закладів та рівня професійної підготовки їхніх педагогічних та науково-педагогічних працівників.

У зв'язку із реформуванням підготовки фахівців для агропромислового комплексу України на сучасному етапі його розвитку та складними завданнями, які покликана вирішувати система аграрної освіти України (запровадження нових підходів до використання природних ресурсів і розв'язання проблем їх відновлення, розробка альтернативних джерел енергетики, розвиток підприємницької діяльності в галузі сільського господарства, виробництво конкурентоспроможної продукції рослинництва і тваринництва та первинна їх переробка, сервісне обслуговування та розвиток зеленого сільського туризму) значно зростає потреба в якісно підготовлених педагогічних кадрах. Саме тому сьогодні головну увагу зосереджено на підготовці нового покоління викладачів-аграрників, підвищенні їх загальної культури, професійної кваліфікації та соціального статусу, рівня, що відповідає їх ролі в суспільстві.

Метою статті є здійснення історико-педагогічного аналізу процесу формування системи підготовки педагогічних та науково-педагогічних працівників для закладів аграрної освіти України.

Оскільки педагогічна освіта є базовою для будь-якого фахівця, причетного до навчання, виховання, розвитку та соціалізації людини, а її рівень визначає ефективність у вирішенні професійних завдань викладача аграрного вищого навчального закладу.

Завданням статті є аналіз форм підготовки та підвищення кваліфікації науково-педагогічних і педагогічних працівників закладів аграрної освіти, яка розглядається у цьому контексті як важлива передумова, що забезпечує проведення модернізації аграрної освіти на основі осмислення національного і зарубіжного досвіду.

Аналіз останніх досліджень, в яких започатковано розв'язання зазначеної проблеми. Проблема-

тика аграрної освіти завжди викликала значний інтерес науковців, оскільки як педагогічний феномен може бути досліджена за різними напрямками. Зокрема, дослідженню особливостей її розвитку на різних історичних етапах присвячені праці Г. Гатліха, К. Івановича, Т. Іщенко, В. Коропова, І. Мещерського, І. Міклашевського, О. Михайлюк, С. Улюкаєва, В. Яблонського.

Виокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується зазначена стаття. Проведений аналіз історико-педагогічної літератури дозволяє констатувати, що проблема формування і удосконалення системи підготовки педагогічних та науково-педагогічних працівників для закладів аграрної освіти в національній історіографії ще не була предметом спеціального дослідження і потребує подальшої наукової розробки.

Виклад основних результатів. Система аграрної освіти нерозривно пов'язана з агропромисловим виробництвом, яке є замовником та споживачем фахівців-аграрників. У вищих навчальних закладах аграрного профілю готують фахівців для сільського (агробіологічних, агроінженерних та агроекономічних профілів), лісового, рибницького господарств, ветеринарної медицини та переробної промисловості [2, с. 3].

Аграрні вищі навчальні заклади здійснюють підготовку не лише фахівців для виробничо-технологічної діяльності, а й численних організаційно-управлінських, педагогічних та наукових кадрів для галузі сільськогосподарського виробництва та переробної промисловості.

Аналіз архівних та опублікованих джерел показав, що формування системи підготовки педагогічних та науково-педагогічних працівників для закладів аграрної освіти – це тривалий і складний процес, який розпочався ще в XIX ст.

У цей період на території України вже існувала досить розгалужена система аграрної освіти, основу якої на початковому етапі складали нижчі та середні аграрні навчальні заклади, що були впроваджені «Положенням і штатами рільничого училища» 1878 р., яке регламентувало діяльність середніх аграрних навчальних закладів, а також «Нормальним положенням для нижчих сільськогосподарських шкіл» 1883 р.

Існуюча система аграрної освіти нижчого та середнього рівня у досліджуваній період включала сільськогосподарські училища, загальні сільськогосподарські школи I та II розрядів, спеціальні сільськогосподарські школи (садівництва, виноградарства, городництва, лісорозведення, сільськогосподарського ремісництва тощо), практичні школи.

На основі практичних сільськогосподарських шкіл відкривалися додаткові класи або відділи – суспільно-агрономічні, інструкторські та педагогічні, випускники яких працювали помічниками вчителів народних шкіл.

Аналіз історико-педагогічної літератури показав, що так звані «педагогічні класи» не повною мірою виправдали ті надії, які на них покладались. Головною причиною стала обмежена кількість цих навчальних закладів за браком коштів та відсутністю кваліфікованих викладацьких кадрів. Все це зумовило пошук інших шляхів розв'язання цієї проблеми, і тому, було визнано необхідним розширення їхньої мережі та удосконалення діяльності на більш високому рівні.

Нижчі сільськогосподарські школи готували обізнаних та вмільних працівників сільського господарства і фахівців для окремих його галузей. Мережа цих шкіл була досить широкою, що дозволяло залучати до занять велику кількість землеробів, але водночас вимагало великої кількості підготовлених викладацьких кадрів цього профілю.

Викладачі нижчих сільськогосподарських шкіл мали вищу, середню або нижчу освіту (з вищою і середньою сільськогосподарською освітою близько 30 %, з нижчою – відповідно 70 %, які переважно проводили практичні заняття) [1, с. 155].

Поступово підготовку викладачів професійно-орієнтованих дисциплін у галузі сільського господарства почали здійснювати на річних педагогічних курсах, які відкривались середніми аграрними навчальними закладами. Однак відкривались вони безсистемно, їхня кількість була дуже незначною, термін існування – нетривалим, а розвиток мав стихійний характер.

Зокрема, на українських землях педагогічні курси були відкриті на базі середнього сільськогосподарського училища в с. Дергачі неподалік м. Харків.

У системі середньої спеціальної освіти дореволюційної Російської імперії, до складу якої входила більша частина українських земель, організація навчальної роботи та методика викладання значно залежали від професійного рівня викладацького складу.

Слід зазначити, що у різних типах середніх спеціальних навчальних закладів освітній та науковий рівень викладачів був різним. У деяких з них всі викладачі мали вищу освіту, а в інших лише – викладачі загальноосвітніх дисциплін.

Так, в землемірно-таксаторських класах, які працювали при гімназіях, правила передбачали, що «для викладання спеціальних навчальних дисциплін власне землемірно-таксаторського курсу призначаються особливі викладачі із місцевих фахівців, чи з представників межового відомства, які також, як і всі інші викладачі гімназії, повинні мати вищу університетську або спеціальну освіту» [7, с. 287].

У свою чергу, середня освіта цього профілю сприяла становленню та активному розвитку перших

аграрних вищих навчальних закладів, оскільки вимагала підвищення фахового рівня підготовки викладачів сільськогосподарських дисциплін.

У цілому характерною рисою провідних учених, педагогів і діячів аграрних вищих навчальних закладів XIX – початку XX ст. були не тільки високий професіоналізм, прагнення закласти фундамент наукових знань про сільське господарство та громадська активність, а й всебічна гуманітарна підготовка, широта кругозору та інтересів. Знання кількох мов, обізнаність з музикою, літературою, театром, живописом були природними і необхідними. Читання лекцій вважалося справою честі кожного дослідника і педагога найвищого рівня.

Діяльність викладачів регулювалась відомчим регламентом, вони перебували на державній службі та мали відповідні статусу і ступеню права [6].

Результати статистичного аналізу виявлених матеріалів показали, що штат викладачів у аграрних вищих навчальних закладах був недостатнім [3; 4]. У зв'язку з цим, на них покладалось викладання всіх навчальних дисциплін, і в більшості випадків вони не спеціалізувались на викладанні лише загальноосвітніх, спеціальних або допоміжних дисциплін. Один і той же викладач міг викладати декілька різних навчальних дисциплін, тому аграрні вищі навчальні заклади намагались готувати якнайбільше своїх вихованців до здійснення професійної педагогічної діяльності.

Слід також зазначити, що Міністерством державного майна у перших роках XX ст. було розроблено проект та у зв'язку з початком Першої світової війни 1914 р. здійснено невдалу спробу відкриття Агропедагогічного інституту в м. Псков.

Розвиток агропедагогічної освіти набув стабільного характеру лише після революційних подій 1917 р.

Офіційно система підготовки педагогічних та науково-педагогічних працівників для закладів аграрної освіти була затверджена у 1925 р. з відкриттям вищих педагогічних курсів у 4-х сільськогосподарських інститутах з метою підготовки викладачів професійно-орієнтованих навчальних дисциплін у галузі сільського господарства для технікумів аграрного профілю.

Вперше вищі педагогічні курси були відкриті в Московській сільськогосподарській академії ім. К. А. Тимирязева, які в 1929 р. були реорганізовані в Агропедагогічний інститут, що проіснував до 1934 р., після чого був знову перетворений на агропедагогічне відділення, а у 1950 р. – агропедагогічний факультет академії [5, с. 144].

За прикладом вищезазначеного подібні агропедагогічні факультети почали створювати й інші сільськогосподарські інститути. Так, у жовтні 1930 р. на базі Вищих агропедагогічних курсів, що вже існували в Київському сільськогосподарському інституті 5 років, було організовано Київський агропедагогічний інститут, який мав два відділення. Перше відділення протягом року на базі вищої освіти готувало викладачів аграрних дисциплін для сільськогосподарських технікумів, педагогічних технікумів та інститутів соціального виховання. Воно мало декілька секцій: 1) економіки та організації сільськогосподарського виробництва; 2) зерново-бурякова; 3) садово-городня; 4) скотарсько-молочарська. Друге відділення протягом двох років на базі середньої освіти готувало

викладачів для шкіл колгоспної молоді, радгоспучів, колгоспучів та тракторучів. Мало воно всього дві секції: 1) зерново-бурякова; 2) скотарсько-молочарська [8].

Абітурієнтами таких агропедагогічних факультетів могли бути особи, що мали аграрну або економічну повну вищу освіту та стаж роботи у сільському господарстві не менше 3-х років.

Досвід професійної діяльності надав можливість майбутнім викладачам досконало володіти навчальним матеріалом професійно-орієнтованих дисциплін у галузі сільського господарства.

Крім того, вступники склали іспити з навчальних дисциплін за обраною спеціальністю, оскільки в подальшому здійснювалась їх підготовка як викладачів фахових дисциплін. Наприклад, на педагогічному факультеті Московського інституту механізації та електрифікації сільського господарства здійснювалась підготовка викладачів для технікумів механізації сільського господарства, що викладали цикли професійно-орієнтованих дисциплін для студентів, що навчалися за двома спеціальностями – «трактори та автомобілі» та «сільськогосподарські машини».

На агропедагогічному факультеті Московської сільськогосподарської академії ім. К. А. Тимирязева також здійснювалась підготовка викладачів для сільськогосподарських технікумів та училищ з агрономічних, зоотехнічних та економічних дисциплін, а також дисциплін циклу механізації та електрифікації сільського господарства.

Протягом перших 32 років роботи цей факультет підготував 2500 викладачів сільськогосподарських дисциплін, а в подальшому випускав щороку не менше 125 педагогічних працівників, які, здобувши педагогічну освіту і захистивши кандидатські та докторські дисертації, набували статусу науково-педагогічних працівників і працювали, відповідно, у сільськогосподарських інститутах та академіях [5, с. 146].

Термін навчання на агропедагогічних факультетах становив 1 рік, протягом якого студенти поглиблювали знання з професійно-орієнтованих дисциплін, та здійснювалась їх педагогічна підготовка, що включала вивчення педагогіки, психології та методик навчання сільськогосподарських дисциплін за обраною спеціальністю.

Навчальним планом підготовки викладачів сільськогосподарських дисциплін передбачалась й 6-ти тижнева педагогічна практика у сільськогосподарських технікумах, під час якої студенти повинні були провести від 10 до 12 уроків різного типу та опанувати специфіку методичної роботи викладача [5, с. 147].

Крім того, на агропедагогічних факультетах сільськогосподарських вищих навчальних закладів паралельно відкривали курси підвищення кваліфікації, де також надавали студентам можливість здійснити спеціальну педагогічну підготовку та перепідготовку.

За зразком вищеперерахованих агропедагогічних факультетів був створений і педагогічний факультет Національного університету біоресурсів та природокористування України, який став центром підготовки педагогічних та науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів Міністерства аграрної політики України, який щорічно випускає близько 120 фахівців для різних навчальних закладів та установ.

Педагогічний факультет НУБіП України було засновано ще у 1963 р. з метою підготовки викладачів для середніх сільськогосподарських навчальних закладів України, Білорусії та Молдови.

Першим деканом був П. Т. Русаков, потім його очолювали професори І. В. Хоменко, І. А. Кравець, П. Г. Лузан та доценти В. Г. Слюсаренко, Т. О. Грабовська, Н. Г. Батечко. З 2009 р. педагогічний факультет очолює доктор педагогічних наук, доцент В. І. Свистун.

Діяльність педагогічного факультету забезпечують науково-педагогічні працівники трьох кафедр: «методики навчання», «педагогіки», «соціальної роботи та психології».

На сьогодні факультет здійснює перепідготовку фахівців з повною вищою освітою аграрного профілю, надаючи їм другу вищу освіту за напрямом 0101 «Педагогічна освіта» зі спеціальності «Професійне навчання» з набуттям кваліфікації «педагог з професійного навчання».

Під час навчання у майбутніх педагогічних працівників формують знання з психолого-педагогічних дисциплін, уміння та навички щодо організації навчально-виховного процесу у ВНЗ.

У 2005 р. на факультеті започатковано магістерську підготовку фахівців напряму 1801 «Специфічні категорії» зі спеціальності 8.000005 «Педагогіка вищої школи», яка здійснюється на основі базової вищої освіти аграрного профілю і дозволяє набутти кваліфікацію «викладач вищого навчального закладу».

З 1996 р. на факультеті певний період функціонували курси підвищення кваліфікації наукових та науково-педагогічних працівників.

У 1999-2006 рр. діяла на педагогічному факультеті й спеціалізована вчена рада по захисту кандидатських дисертацій за спеціальністю 13.00.02 – теорія і методика професійного навчання (сільськогосподарські дисципліни).

Нині на факультеті здійснюється підготовка кандидатів та докторів педагогічних наук за спеціальностями 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти та 13.000.02 – теорія та методика професійного навчання (сільськогосподарські дисципліни).

Сьогодні у складі педагогічного факультету функціонує Навчально-науковий центр педагогічних технологій та якості освіти.

Педагогічний факультет тісно співпрацює Академією педагогічних наук України, Департаментом аграрної освіти, науки та дорадництва Міністерства аграрної політики України, Науково-методичним центром аграрної освіти, Інститутом професійно-технічної освіти АПН України, Українською інженерно-педагогічною академією та ін. Крім того, науково-педагогічні працівники факультету беруть участь у міжнародних програмах спільно з: кафедрою дидактики садово-паркового факультету ім. Гумбольдта (Берлін, Німеччина), педагогічним факультетом Вагенінського університету, кафедрами педагогіки і психології Словацького університету в м. Нітра (Словаччина) та Чеського сільськогосподарського університету (м. Прага), Центром освіти м. Пловдива (Болгарія), Айовським державним університетом, Ольштинським університетом (Польща).

Міжнародні зв'язки розширюються й шляхом участі та обміну досвідом науково-педагогічних у

міжнародних науково-практичних конференціях та публікаціями наукових статей.

Висновки дослідження і перспективи подальшого розгляду. Аграрна освіта в Україні успішно розвивається і впевнено крокує до європейського освітнього простору завдяки кропіткій, повсякденній праці, педагогічному таланту, мудрості, відданості

своїй справі, творчій співпраці педагогічних та науково-педагогічних працівників аграрних вищих навчальних закладів, підготовку яких сьогодні здійснюють Національний університет біоресурсів і природокористування України та інші вищі навчальні заклади Міністерства аграрної політики та продовольства України, а також заклади післядипломної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гандиш А. М. Чернігівське земство і сільськогосподарська освіта / А. М. Гандиш // Український селянин : Праці Науково-дослідного інституту селянства / Інститут історії України НАН України. – Черкаси, 2001. – Вип. 3. – С. 153–155.
2. Вища аграрна освіта України / За ред. Талюти Л. М. – К. : ДП «Зовнішторгвидав України», 2003. – 251 с.
3. Відношення Київського губернатора Київському, Подільському та Волинському генерал-губернатору у справі щодо клопотання Ради Харківського ветеринарного інституту про проведення реформи ветеринарних інститутів. – ЦДІАУ. – Ф. 442. – Оп. 656 (1905). – Од. зб. 243. – Арк. 1–2.
4. Відомості Департаменту поліції та Міністерства народної освіти від 27 лютого 1902 р. про відвідування Міністром народної освіти вищих навчальних закладів м. Харкова. – ЦДІАУ. – Ф. 385. – Оп. 1 (1902). – Од. зб. 881. – Арк. 28–29.
5. Иванович К. А. Сельскохозяйственное образование в СССР / К. А. Иванович. – М. : Советская наука, 1958. – 240 с.
6. Подання Чернігівської семінарії від 9 квітня 1852 р. про зарахування служби випускникам агрономічного інституту, які проходили її у духовно-навчальному відомстві, у стаж як чиновникам Палати державного майна. – ЦДІАУ. – Ф. 711. – Оп. 2 (1852). – Од. зб. 44786. – Арк. 9–16.
7. Про відкриття у м. Києві при Другій Київській чи Губернській гімназії землемірно-таксаторських класів та призначення в них інспектора та викладачів наук за наказом начальника Межевим корпусом (№ 1933 від 27 травня 1860 р.). – ДАКО. – Ф. 35. – Оп. 1 (1860). – Од. зб. 70. – Арк. 287–290.
8. Про перевірку стану Київського агропедагогічного інституту (8 квітня – 11 липня 1931 р.). – ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 10. – Од. зб. 808. – Арк. 31.

*Л. Л. Білан,
НУБіПУ, г. Киев, Украина*

ФОРМИРОВАНИЕ СИСТЕМЫ ПОДГОТОВКИ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ДЛЯ ЗАВЕДЕНИЙ АГРАРНОГО ОБРАЗОВАНИЯ УКРАИНЫ

В статье раскрыта история формирования отечественной системы подготовки педагогических и научно-педагогических работников для заведений аграрного образования, а также доказано, что ее постоянное совершенствование предопределено сменой роли человека в обществе, видением идеала ее образованности и выдвиганием новых требований к качеству человеческого капитала в соответствии с культурно-духовными, общественно-экономическими и технологическими трансформациями.

Ключевые слова: научно-педагогический работник; высшее учебное заведение; аграрное образование.

*L. L. Bilan,
NULES of Ukraine, Kyiv, Ukraine*

FORMATION OF THE SYSTEM OF TEACHER TRAINING FOR INSTITUTIONS OF AGRICULTURAL EDUCATION OF UKRAINE

The article deals with the history of the formation of the national system of training of pedagogical and scientific-pedagogical workers for agricultural education institutions, as well as to prove that its continuous improvement predetermined change in the role of man in society, the ideal vision of its formation and withdraw the new requirements to the quality of human capital in accordance with the cultural-spiritual, socio-economic and technological transformation.

Keywords: academic and teaching staff; higher education; agricultural education.

Рецензенти: *Лузан П. Г.*, д. пед. н., професор;
Васюк О. В., к. пед. н., доцент.